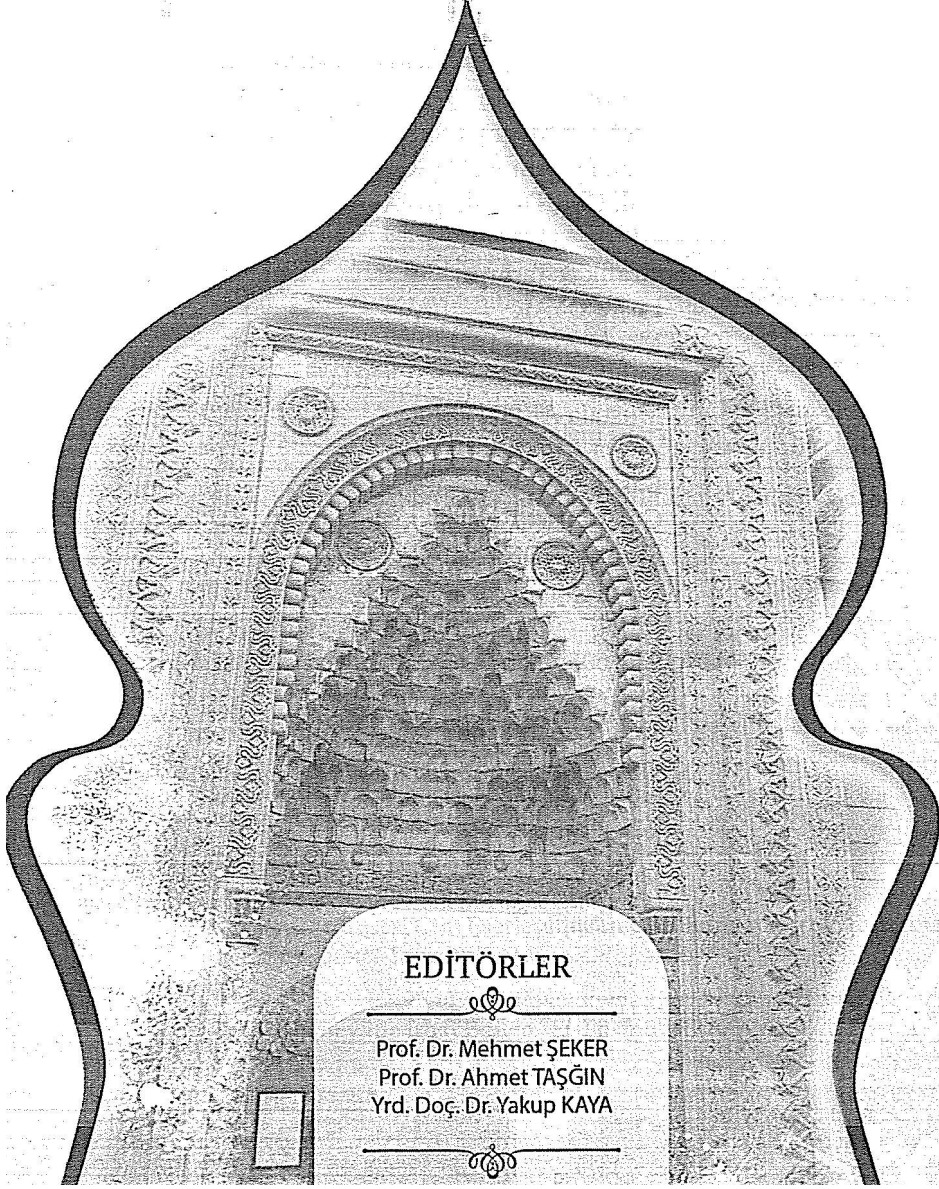

KONYA
NECMETTİN ERBAKAN
ÜNİVERSİTESİ

Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri
Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu - I

(İstifogulları Beyliği)

EDİTÖRLER

Prof. Dr. Mehmet ŞEKER
Prof. Dr. Ahmet TAŞĞIN
Yrd. Doç. Dr. Yakup KAYA

Necmettin Erbakan Üniversitesi
Kültür Yayınları: 30

Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri
Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu - I
11-13 Eylül 2014, Anamas Konukevi - BEYŞEHİR

Yayın Yönetmeni
Prof. Dr. Muzaffer ŞEKER

Editör
Prof. Dr. Mehmet ŞEKER
Prof. Dr. Ahmet TAŞĞIN
Yrd. Doç. Dr. Yakup KAYA

Grafik & Tasarım
Büşra UYAR
Merve ACAR BÜLBÜL
Muhammed Sami PAÇURLU
Mustafa ALTINTEPE

Baskı - Cilt
Güler Ofset Fevziçakmak Mah. 10447 Sk. No:12
Karatay/KONYA

ISBN
978-605-4988-32-7

Tüm Hakları Saklıdır /All Rights Reserved

** Kitapta yazılı olan hertürlü bilginin ve yorumun sorumluluğu yazarların kendilerine aittir.*

Nisan, 2018

**Bu çalışmanın tasarım ve baskısı Necmettin Erbakan Üniversitesi Sağlık, Kültür ve Spor Daire Başkanlığı tarafından yaptırılmıştır.*

BEYLİKLER DÖNEMİNİN NADİDE ESERLERİNDEN BEYŞEHİR'DEKİ EŞREFOĞLU CAMİİ

İsmail EFE

Eşrefoğlu Camii İmam-Hatibi, Beyşehir,

E-Posta: imam.efe@hotmail.com

Özet

Beyşehir bir beylikler dönemi şehridir. Selçuklular döneminde Moğollar tarafından harap edilen şehrin, yeniden kurulup gelişmesi Eşrefoğulları Beyliği döneminde olmuş ve şehre en büyük katkıyı bu beylik yapmıştır. Günümüze ulaşmış eserlerin büyük bir kısmı Eşrefoğulları'nın mirasıdır. Bu mirasa Osmanlı döneminde de bazı katkılar yapılmış olsa da bunlar beylik dönemi kadar önemli değildir. Türk mimari kültüründe çok önemli bir yere sahip olan ahşap direkli düz toprak damlı ulu camilerin Anadolu'daki ilk örneklerinden biri olan Eşrefoğlu Camii, bu gruptaki camilerin en büyüğü, en görkemlisi ve en orijinalidir. Cami, Beyşehir Gölü'nün 100 m kuzeyinde, şehrin ilk kurulduğu yer olan ve hâlâ aynı isimle anılan İçerişehir Mahallesi'ndedir. Anadolu beylikleri döneminin ise ilk camisidir.

Peki cami adını nasıl almıştır? Baba Eşref Bey ve Oğlu Seyfeddin Süleyman Bey Selçuklular döneminde Anadolu'ya gelen Türkmenlerden olup, Anadolu Selçuklularına bağlı uç beyi olarak görev yaparlarken Anadolu Selçuklularının dağılma sürecinde bağımsız beylikler kurulmaya başlayınca bölgeyi çok iyi tanıdıkları için yöreyi kimseye kaptırmamak adına baba-oğul (Eşref Bey ve Seyfeddin Süleyman Bey) beylik kurma çalışmalarına başlamışlardır. Beyliğin temelleri Eşref Bey tarafından atılmış, ancak ömrünün kifayet etmemesi üzerine Beylik, oğlu Süleyman Bey tarafından kurulmuştur. Daha sonra Süleyman Bey 1296-1299 yıllarında camiyi yaptırmıştır. Bu tarihten sonra beylik ve cami baba-oğul ismi ile Eşrefoğlu Beyliği ve Eşrefoğlu Camii diye kayıtlara geçerek tarihteki yerini almıştır.

Anahtar Kelimeler: Eşrefoğlu Camii, Eşrefoğlu Beyliği, Beyşehir

THE ESHREFOGLU MOSQUE: A PRECISE PIECE FROM THE PERIOD OF BEYLIKS

Abstract

Beyşehir is a city of Beyliks period. The city that sacked in Seljuk period by the Mongols is reestablished by the Eshrefogullari, and the aforementioned beylik played a key role in the development of the city. The monuments that remained today are of Eshrefoglu legacy. Though, some of the monuments root back to the Ottoman period, their significance to the city is lesser than of Eshrefoglu. The Eshrefoglu Mosque, as a particular instance of great mosques of Turkish architecture built with wooden pillars under a muddy roof, is of the biggest, majestic and original of same style mosques. The mosque is located on 100 meters away of Lake Beyşehir where the city is firstly founded and still called with the same name, Icerisehir Neighborhood. It is the first mosque of Anatolian Beyliks Period.

Well, how the mosque has taken its name? The Father, Eshref Bey and his son, Seyfeddin Suleiman Bey were first of the Turkmens as a frontier entity that arrived in Anatolia and were in pursuit to found a beylik in the region that is familiar to them, after the dissolution of the Anatolian Seljuk state and the rise small principalities. The aim to found beyliks is introduced by Eshref Bey, however, the beylik is established by Suleiman Bey after his father's dead. Moreover, Suleiman Bey had the mosque built between 1296 and 1299. Afterward, the beylik and the mosque are named in compliance with the names of the father and the son as Eshrefoglu Beylik and Eshrefoglu Mosque respectively.

Key Words: Eshrefoglu Mosque, Eshrefoglu Beylik, Beyşehir

Giriş

Eşrefoğlu Beyliği'nin başkenti olan Beyşehir'de yedi yüz on beş yıllık bir geçmişe sahip Eşrefoğlu Camii'nde, dış görünümünün aksine iç kısmında ortaçağ İslâm dünyasının en güzel ahşap ve çini eserleri yer almaktadır. Dışta taş işçiliği, çarpık cephe, sebil, tuğla minare ve abidevi taç kapısıyla; içte ise ahşap ve çinilerle kaplı iç geçit ve mihrabının yanında kalem işi süslemeleri, sırlı tuğla, alçı, bey mahfili, müezzin mahfili, karlık olarak tabir

edilen sembolik iç avlu, itikâf mahalleri, çilehanesi, dehlizler, künde-kârî tekniği ile yapılmış olan minberi ve mihrapönü kubbesi gibi birçok özellik göze çarpar. Aynı mimari tarzda yapılan söz konusu dönemdeki eserlerin en görkemlisi sayılan yedi asırlık geçmişi ile Eşrefoğlu Camii, Selçuklu ve Beylikler döneminin sembol eserlerinden biri olmuştur.¹ Etrafında bedesten, hamam ve medresesiyle beylikler döneminin en önemli külliyelerinden birini teşkil eden bu görkemli yapılar topluluğu 13. Yüzyılın sonunda Anadolu'daki Türk İslâm medeniyetinin ulaştığı parlak seviyeyi de gösterir.

Cami, bedesten ve medrese Beyşehir'in ibadet, ticaret ve eğitim faaliyetlerinin sürdürüldüğü mekanlar olarak şehrin yüzyıllardır devam ede gelen ilim, ibadet ve iktisat bakımından ihtiyaçlarını karşılayarak, şehrin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Eşrefoğlu Beyliği'nin o dönemdeki iktisadi gücünü ve mimari alandaki gelişmişliğini de gösteren Eşrefoğlu Camii, surlarla çevrili kale içerisinde yapılması tasarlanmış ve sur içinde yaşayan Beyşehir halkının ve civar köylerden Cuma namazı için şehre gelen köylülerin de ihtiyaçlarına cevap verecek büyüklükte imar edilmişti. Biz burada külliye-nin çekirdeğini teşkil eden Eşrefoğlu Camii'nden bahsedeceğiz.

1. Eşrefoğlu Camii'nin Yapılışı

Yedi asırdır dimdik ayakta duran, Selçuklu ve Beylikler döneminin muhteşem eserlerinden biri olan Eşrefoğlu Camii'nin yapılışı hakkında iki görüş vardır.

Defter-i Atik'teki kayıt suretine göre camii H. 557/ M.1162 yılında yaptırılmış, H. 667/ M. 1268 Yılında ise Eşrefoğlu Seyfeddin Süleyman Bey tarafından tamir ettirilmiştir.² Hemen hemen hiçbir tarihçi bu görüşe katılmazken, başka hiçbir kaynakta bu görüşe yer verilmemektedir. Buradaki " 1268 yılında Süleyman Bey Camii tamir ettirmiştir ", ifadesi, araştırmacılar tarafından çürütülmüştür. Zira 1268 yılında Eşrefoğlu Beyliği daha kurulmamıştır. Ayrıca camideki hiçbir kitabede de Sencer ismi geçmemektedir.

Eşrefoğlu Camii'nin yapılışı ile ilgili ikinci görüşse camii, 1296-1299

[1] İsmail Efe, Eşrefoğlu Camii ve Külliyesi Beyşehir, Konya, Aralık 2012, s.23; Yaşar Erdemir, Beyşehir Eşrefoğlu Süleyman Bey Camii ve Külliyesi, Beyşehir 1999, s.7

[2] Y.Akyurt, "Beyşehri Kitabeleri ve Eşrefoğlu Camii ve Türbesi", Türk Tarih, Arkeolojya ve Etnografya Dergisi, 1940, s.103 (Defter-i Atik kayıt sureti aynen yazılmış ve bu kayıttan başka, konu ile ilgili başka bir bilginin olmadığı belirtilmiştir.)

yılları arasında Eşrefoğlu Beyliği'nin kurucusu Seyfeddin Süleyman Bey yaptırmıştır.³ Kabul gören bu görüşü türbe kitabesi ve camideki üç adet kitabe desteklemektedir. Bu kitabelerin üçünde hem tarih hem isim, birinde ise sadece isim zikredilmektedir. Biz burada bu dört kitabenin sadece Türkçe anlamlarını vereceğiz. Arapça metinler için bknz. (Konyalı, s.220; Akyurt, s.112,113; Efe, s.53)

Birinci kitabede isim, tarih ve vakıflar yazılıdır. Taç kapı portalinin üstünde iki satıdan oluşan Kitabenin Türkçesi şöyledir:

1. satır: "Bu mübarek mescidi yapan adaletli ve hayırlı bir emir Eşrefoğlu Süleyman Allah kabul etsin Bezziye hanını, bu hanın ve büyük mescidin etrafındaki dükkanları, büyük hamamı, vakfiyesinde belirttiği yirmi evi ve yine vakfiyede anılan ikişer gözlü, Efis, Kalu ve Selmen değirmenlerini vakfetmiştir. Bütün bu emlakın gelirleri rakamla on iki bin dirhem(dir)."

2. satır: "Vakıf bütün bu kaynaklardan gelenin beşte birini evladına mütevellilik olarak şart etmiştir. Evladı da büyük izzet ve devlet sahipleri Mehmet ve Eşref Beyler'dir. Bunlar ve evladı kuşaktan kuşağa (ebedlere kadar) mütevellilik olacaklardır. Bu vakıf doğrudur ve şer'a uygundur. Bunu işittikten sonra kim ki bu şartları değiştirirse günahı onların boynuna olsun. Bu vakıf 696 Hicri yılında yapılmıştır."⁴

İkinci kitabe, taç kapıdan içeri girdikten sonra harime geçişteki sivri kemerli iç geçidin üstündekidir. Kitabenin Türkçe manası şöyledir:

"Bu mübarek mescidi din ve devletin kılıcı hayırlı emir Eşrefoğlu Süleyman 699 yılında yaptırdı."⁵

Üçüncü kitabe ise minber kapısı ile minberin aynalığı arasındadır ve şöyledir:

"Taht gibi yüce minberin yapılmasını adaletli emir Eşrefoğlu Kahraman Süleyman emretti."⁶

Dördüncü kitabe, camiye bitişik olan türbenin kapısı üzerindedir. Bu

[3] İ.H.Konyalı, Abideleri ve Kitabeleriyle Beyşehir Tarihi, Erzurum 1991, s.223,225; F.Sarre, Küçükasya Seyahati, 1895 yazı, (çev. Dârâ Çolakoğlu), s.155; M.Akif Erdoğan, Osmanlı Yönetiminde Beyşehir Sancağı, İzmir 1998, s. 13, Y.Akyurt, a.g.m., s.103; M.A kok, "Konya Beyşehri'ndeki Eşrefoğlu Camii ve Türbesi", Türk Etnografya Dergisi, Sayı: XV, Ankara 1976, s.5; Anadolu Uygarıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi, C.1, s.665; Y.Erdemir, a.g.e., s.17; İ.Efe, a.g.e., s.33

[4] İ.H. Konyalı, A.g.e., s.222; Y. Akyurt, A.g.m., s.113; İ.Efe, a.g.e., s.55

[5] İ.H. Konyalı, A.g.e., s.225.

[6] İ.H. Konyalı, A.g.e., s.236.

kitabenin Türkçesi ise: “Bu mübarek ve uğurlu türbenin yapılmasını iki dünyada (dünya ve ahiret) yüce Allah’ın azabından emin, din, millet ve hakkın kılıcı, yücelikler (büyüklük) babası, seçkin ve şerefli, emir Eşrefoğlu Süleyman 701 yılında emretti.” şeklindedir⁷.

Görüldüğü gibi bu kitabeler caminin Eşrefoğlu Seyfeddin Süleyman Bey tarafından yaptırıldığının en belirgin delilleri durumundadır.

2. EŞREFOĞLU CAMİİ’NİN ÖZELLİKLERİ

2.1. Yeri ve Durumu

Eşrefoğlu Camii, Beyşehir Gölü’nün 100 m kuzeyinde, şehrin ilk kurulduğu yer olan ve hâlâ aynı isimle anılan İçerişehir Mahallesi’ndedir.

Camiyi 1296-1299 yılları arasında Eşrefoğlu Seyfeddin Süleyman Bey yaptırmıştır⁸. Caminin sütun ve kirişleri orijinallliğini korurken, 1900, 1934, 1937, 1941, 1956, 1962, 1965, 1978, 1996 yıllarında camii çeşitli onarımlar geçirmiştir⁹. 2003-2005 yılları arasındaki restitüsyon çalışmalarında sütun ve kirişlerdeki kirli tabakalar temizlenmiş, çatlak olan yerler macunla doldurulmuş, eski bir yöntem olan ve fazla kimyasal madde içermeyen “gomalak” eritilerek sütun ve kirişler verniklenmiştir.

2.2. Mimari Özellikleri

a. Caminin Dış Cephesi:

Kuzey-güney doğrultusunda uzanan cami güney cephede 31.80 m, batı cephede 46.55 m olup toplamda 1480 m² alana oturmaktadır. Dış yapı olarak Eşrefoğlu Camii’ni diğer camilerden ayıran özelliklerin başında dikdörtgen plan üzerine köşe ilave edilmek suretiyle beş cepheli oluşu gelmektedir. Beşinci cephenin inşa sebebi olarak cami yapılmadan önce bu istikamette şehrin ana yollarından birinin buradan geçmesi

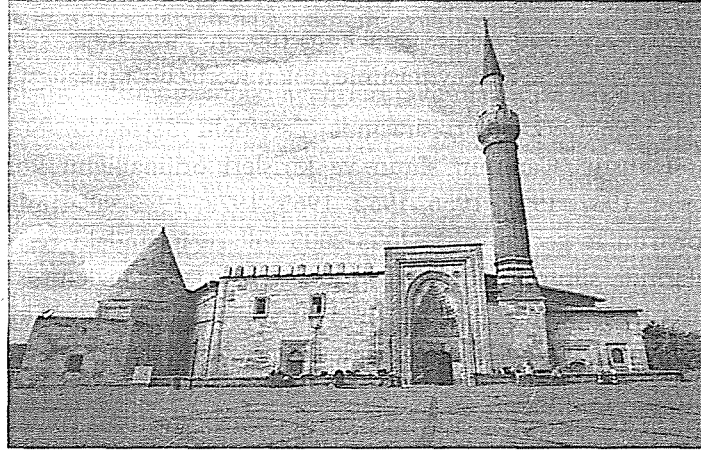
[7] İ.H. Konyalı, A.g.e., s.62, 63; Y. Akyurt, A.g.m., s.119.

[8] İ.H. Konyalı, Abideleri ve Kitabeleriyle Beyşehir Tarihi, Erzurum, 1991, s.223-225; Y. Akyurt, “Beyşehir Kitabeleri ve Eşrefoğlu Camii ve Türbesi”, Türk Tarih, Arkeolojya ve Etnografya Dergisi, 1940, Sayı:4, s.103; F. Sarre, Küçük Asya Seyahati, 1895 yazı, (Çev.: Dârâ Çolakoğlu), Pera Yayınları, 155,156; Anadolu Uygarlıkları, Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi, C.1, s.665; M. Akok, “Konya Beyşehir’ndeki Eşrefoğlu Camii ve Türbesi”, Türk Etnografya Dergisi, Sayı: XV, Ankara, 1976, s.5; Y. Erdemir, Beyşehir Eşrefoğlu Süleyman Bey Camii ve Külliyesi, Beyşehir, 1999, s.17.

[9] Y. Erdemir, a.g.e., s.19; B. Alperen, Beyşehir ve Tarihi, Konya, 2001, s.85.

{ Eşrefoğulları Beyliği }

gösterilmiştir¹⁰. Dolayısıyla yol bozulmayıp cami yola uydurulmuştur. Bu çarpık cephe caminin kuzeydoğu köşesinden başlayıp taç kapı portaline kadar 13,5 m'dir. Buraya taç kapı yerleştirilmiş, portalin hemen bitişiğine minare yapılmış, minareden sonra ise duvar içeri doğru kırılarak söz konusu cephe toplam 24,20 m uzunluğa çıkarılmıştır. Çarpık cephe, kesme taşlardan diğer cepheler ise pencerelerin alt ve üst kısımlarına hatıllar atılmak suretiyle moloz taşlardan yapılmıştır. Caminin üstü; 1941 yılına kadar düz toprak dam iken 1941'de kiremitle, 1956 ve 1978'de ise bakırla, 2004 yılında da bu bakır tabaka da kaldırılarak kurşunla kaplanmıştır. Cami 35 pencere ile aydınlatılmaktadır.

b. Taç Kapı (Ana Giriş Kapısı):

Devrinin birçok yapısında bulunan klasikleşmiş Selçuklu taç kapı geleneği Eşrefoğlu Camii'nde de kendine özgü şekliyle uygulanmıştır. Çarpık cephe dediğimiz kuzey doğu cephesinde, minareye bitişik vaziyette yapılmış olan taç kapıya 5 basamakla inilerek ulaşılmaktadır. 0,95 m dışarı çıkıntı yapmış kütleleriyle 7,05 m genişlik, 10,10 m yüksekliğiyle Beylikler döneminin anıtsal portalleri arasında yer almaktadır. Daha çok çiçek ve yaprak kabartmalı bitkisel süslemelerin yer aldığı portalin mukarnas dolgulu kavsarası, yan mihrabiye ve süslemeli bordürleri muhteşem bir görüntü arz etmektedir. Portal cephesi, birbirinden farklı genişlikte beş bordürle çevrili olup bu bordürler 0,70 m yükseklikteki bir kaide ve bu kaide üzerinde 0,40 m'lik sade gri bir taş sırası üzerinde yükselir. Kapı

[10] Y. Edemir, a.g.e., s.20; B. Alperen, a.g.e., s.84; İ.H. Konyalı, a.g.e., s.217; İ. Unutulmaz, "Beşşehir'de Ahşap Direkli Eşrefoğlu Süleyman Bey Camisi", Tarih ve Toplum Dergisi, 8/47 (1987), s.32.; İ.Efe, a.g.e., s. 51.

söveleri ve yuvarlak kemer, zıvanalı 17 adet beyaz ve gri taşlarla örülmüş, kemerin bağlantı taşına kabartmalı bir buket çiçek, iki köşe taşına da yine kabartmalı rûmî yapraklar yerleştirilmiştir. İçteki son bordür 0,35 m çapında, 2,80 m yükseklikteki sütunceler üzerinde yükselerek kavsarayı kuşatmış durumdadır.

Çift kanatlı ahşap kapıya ulaşmadan önce 3,22 m genişlik ve 2,70 m derinliğinde bir koridor oluşturulmuş, bu koridorun yanlarına ise birer mihrabiye oyularak beşer sıralı mukarnaslarla doldurulmuştur.

Ana girişteki çift kanatlı ahşap kapının her bir kanadı 1,10 m en ve 3,10 m yüksekliğe sahiptir. Kapı zıvanalı, oyma, çatma ve geçmeli olarak künde-kârî tekniğiyle yapılmıştır. İki kanadın alt ve üst bölümlerine yerleştirilmiş 0.22 x 0.70 ölçülerindeki süsleme ve kitabe panoları göze çarpmaktadır. Altakiler süsleme panosu olup üstteki kitabe panosuna ise sülüs yazı ile Zümer suresinin 73. ayeti yazılmıştır.

c. Çarpık Cephe:

Beşinci cephe olarak bilinen bu çarpık cephe toplam 24,20 m uzunluğundadır. Portalin doğusunda kalan uzantısı ise 13,50 m'dir. Caminin sadece bu cephesi muntazam kesme taşlarla örülüdür.

Boyları 0.80 ile 1,25 m, yükseklikleri ise 0,30 ile 0,35 m arasında değişen bu taşlar, kenarlarda düz ve profilli silmelerle çerçevelenmiştir. Bu cepheye altta bir üstte iki pencere açılmış, cephe duvarının üstüne ise belirli aralıklarla kale burçlarını andıran 13 adet dendan taşları sıralanmıştır.

Duvardan 0,10 m dışarı çıkıntı yaparak alt kısma açılan dikdörtgen pencere üç bordürle çevrilidir. Bu bordürlerin dışta olanı 0,15 m genişlikte olup zencirek motifi ile süslüdür. Ortadaki 0,22 m genişlikteki ana bordüre ise üç kollu yıldızlar kazınmış, bordür tabanda içeri doğru meyletmekte, içteki son bordür de 0,10 m genişlikte olup yine içeri doğru bükülerek son bulmaktadır.¹¹

d. Kuzey Cephe:

Çarpık cephenin portalden sonraki ikinci bölümü durumundaki kütüphane cephesinin arkasına denk gelen kuzey cephe duvarı, minare kaidesinin arkasından başlayıp 15 m devam ederek batı duvarıyla dikine birleşir. Cephe moloz taşlarla örülüdür. Duvar kalınlığı ise 1,33 m'dir. Yapıdaki hiçbir pencerenin bulunmadığı tek cephe burasıdır.

[11] İ.Efe, a.g.e., S. 59.

e. Batı Cephe:

Moloz taşlarla örülü batı cephe duvarının uzunluğu 46,50 m'dir. Bu cephe altta 1, üstte ise üçü bey mahfilinde olmak üzere 13 pencere ile yapının en çok penceresi olan cephesidir. Cepheye sonradan bey kapısı olarak da bilinen bir tali kapının açıldığı ve güney cepheye 10,50 m kala bey mahfilinden dolayı yüksek tutulduğu dikkat çekmektedir. Tali kapı, kuzey duvarına 25,80 m mesafededir. Kesme taşlarla örülü bu kapı, taç kapıya göre sade olsa da işlemelidir. 3,05 m genişlik ve 3,70 m yükseklikte, yü Moloz taşlarla örülü batı cephe duvarının uzunluğu 46,50 m'dir. Bu cephe altta 1, üstte ise üçü zeyden 7 cm dışarı taşan cephesi iki bordürle kuşatılmıştır. 0,14 m genişlikteki dış bordür sadedir. 0,32 m genişlikteki iç bordür ise yan yana eşit aralıklarla dilimli palmetler sıralanarak cephe gösterişli hale getirilmiştir. Basık kemeri üçü beyaz, ikisi koyu, ikisi açık gri toplam 7 taşla örülmüş, yanlarına da birer gülbezek işlenmiştir. Kemerin üstüne 0,26 x 1,87 m ölçülerinde mermer bir kitabe konmuştur.

f. Güney Cephe:

Caminin bu cephesi 31,80 m uzunluğundadır. Caminin güney batı köşesine kurulmuş 9,50 x 4,80 m ölçüsündeki bey mahfilinden dolayı, batıdaki 10,50 m'lik kısım gibi güneyde de 5,90 m uzunluktaki kısım yüksek tutulmuştur. İçeride mihraba açılan nişten dolayı dışarıda cephe ortasına, mihrabın karşısına gelecek şekilde 0,40 m kalınlıkta 7,37 m devam eden destek duvarı vurulmuştur. Cephedeki 12 pencerenin 3'ü batı cephede olduğu gibi bey mahfiline, 3'ü bey mahfili ile mihrap arasına, 1'i mihrap üstüne, 5'i de doğu köşesi ile mihrap arasına açılmıştır. Bu cephe de moloz taşlarla örülmüştür.

g. Doğu Cephe:

Duvar kalınlığı 1,15 m olan doğu cephenin toplam uzunluğu 28,00 m'dir. Diğer cepheler gibi burası da moloz taşlarla örülmüştür. Güney köşeden kuzeye doğru, 1,05 m genişlik ve 1,98 m yüksekliğinde basık kemerli bir tali kapı açılmıştır. Batıdaki tahliye kapısının karşısındaki bu kapının etrafı 0,40 m genişliktedir. Taş pervaz ile çevrilen kapı oldukça sade tutulmuştur. Bu kapıda da, batı cephesinde olduğu gibi, duvar boşluğunun iç cephesine 2004 yılında çift kanatlı bir ahşap kapı takılmıştır.

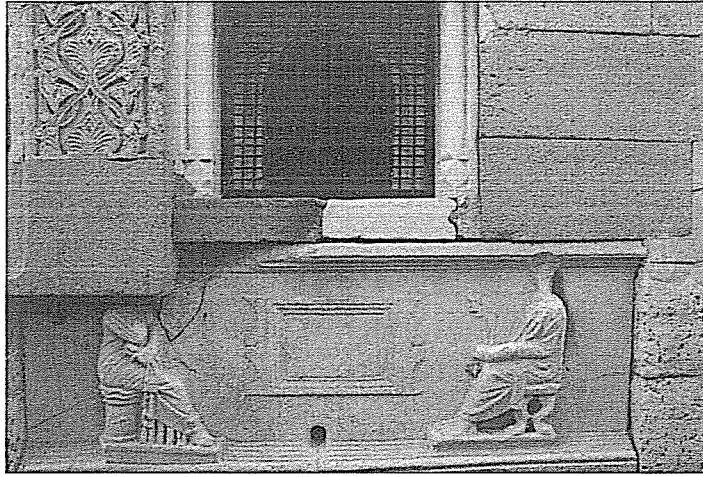
h. Minare:

Minare taç kapının hemen sağına bitişiktir. Tek şerefelidir ve 87 basamağı bulunmaktadır. Minarenin kaide kısmının uzunluğu 3,62 m, yüksekliği ise

7,50 m'dir. Buradan sonra çıkıntılı bir silme ile pabuç kısmına geçilir. Gri, beyaz ve kırmızı taşlarla kaplı olan pabuç köşelerde ikişer, yanlarda ise altı üstlü altışar üçgene bölünmüş durumdadır. Tuğlalarla örülü gövdesi yukarı doğru yükselmektedir. Sade yapılmış şerefeden sonraki petek iyice incelenerek bir külah ve alemle son bulur.

1. Sebil:

Portalın sağı ile minare kaidesinin alt hizası arasına yerleştirilmiştir. Bu su tesisi içi boş bir antik lahitir. 0,80 m derinliğinde ve 2 m uzunluğundaki geç Roma dönemine ait mermer lahitin içi su deposu olarak kullanılırken altına biri tahliye amaçlı, üstüne de depoya su doldurmak maksadıyla 0,40 m çapında iki delik açılmıştır. Bu su haznesine yaz aylarında, cami içindeki kar deposundan kar doldurularak cemaatin soğuk su içmesine imkan tanınırken, ramazan ayında ise şerbet sunulurmuş. Üstteki mermer kemerin önündeki sütuncelerin alt ve üstleri zar şekilli kaidelerle süslenmiştir. Lahidin ön yüzünde bir sehpa ve taburede oturan iki insan figürü tasvir edilmiştir.¹² Sağdaki figür, sağ eli havada işaret parmağı ile öğrencisine ders anlatan bir hocayı, soldakinde ise kollarını üst üste atıp dizleri üstüne koyan ve öne eğilerek hocasını dinleyen bir öğrenci resmedilmiştir.

1.3.Camimin İçi

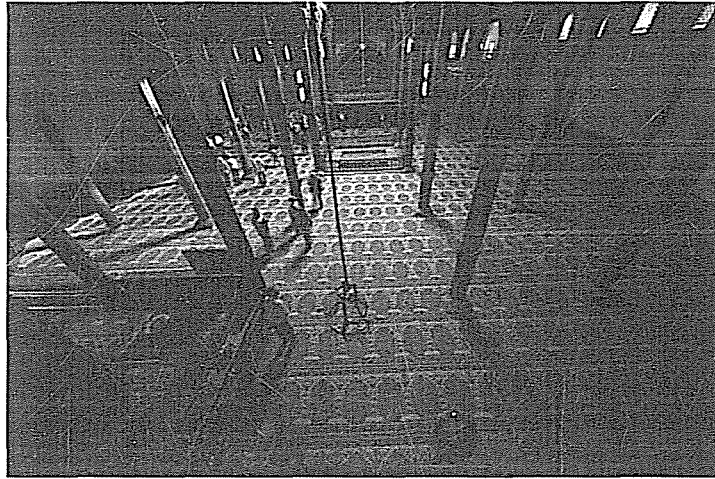
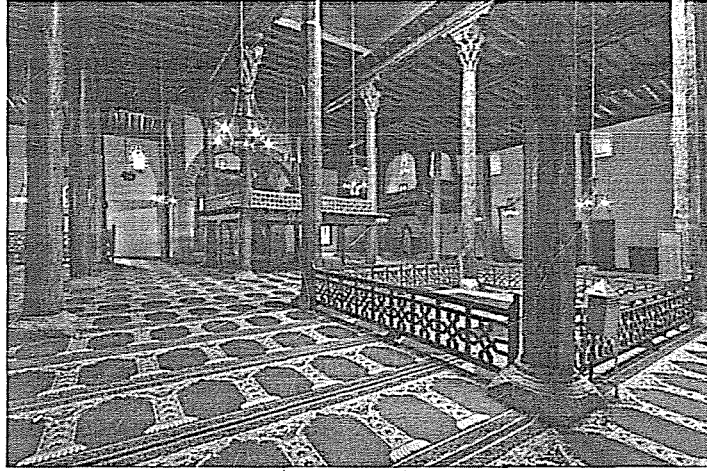
Eşrefoğlu Camii'nin en ilgi çekici yanı, daha öncede belirtildiği gib içidir. Dışta taş işçiliği, çarpık cephe ve minaredeki tuğla göze çarparken,

[12] Y.Erdemir, A.g.e.,s.32; G. Öney, "Anadolu Selçuklu Mimarisinde Antik Devir Malzemesi", Anadolu (Anatolia),Sayı. XII, Ankara, 1970, s.25; İ.Efe, a.g.e., s.65

(Eşrefoğulları Beyliği)

içte ahşap, çinicilik, kalem süslemeleri, sırlı tuğla, bey (sultan) mahfili, müezzin mahfili, çilehane, iç avlu (karlık), itikaf mahalleri, çinili geçit (iç kapı), dehlizler, alçı, künde-kâri tekniği ile yapılmış minber, kargir kubbe gibi birçok özellik göze çarpar. Eşrefoğlu Camii bu kadar özelliğin bir arada bulunduğu tek eserdir.

Harim, kible duvarına altı sıra halinde yerleştirilmiş sütunlarla yedi sahına ayrılırken tavanı, ahşap kirişler üstündedir ve düz toprak damla örtülmüştür. Biz burada bu özelliklerden bazılarını yer vereceğiz.

a. Son cemaat mahalli:

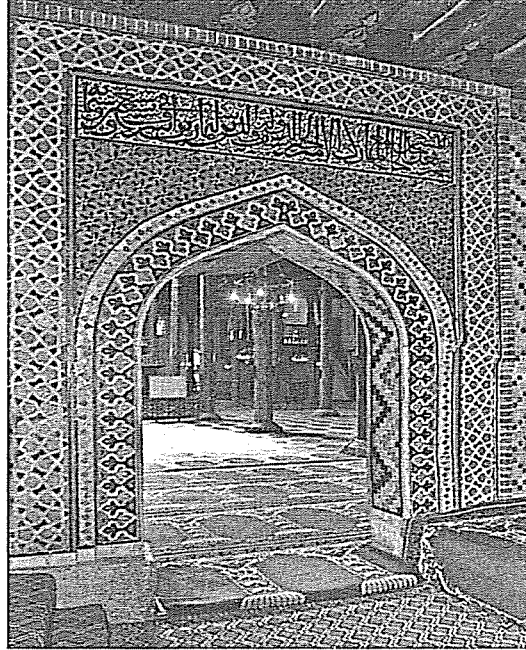
Son cemaat mahalli ilk defa beylikler döneminde kullanılmaya başlanmıştır. Namaza hazırlık ya da vaktinde cemaatle namaza yetişemeyenler için ayrılmış bölümdür. Camii içinde ve dışında olmak

üzere iki tip son cemaat mahalli vardır. Camii dışında olanlar, ana mekânın haricindeki avluda, camiye bitişik ve yarı açık, çoğunlukla revaklarla dizili yapılmıştır. Camii içinde olanlar ise caminin ana kapısından içeri girilince ikinci bir kapı daha varsa bu iki kapı arasına tespit edilmiştir. Buranın üstü kapalıdır ve kuzey duvarına paralel uzanır. Eşrefoğlu Camii'nin son cemaat mahalli ikinci şekildedir.

b. İç kapı

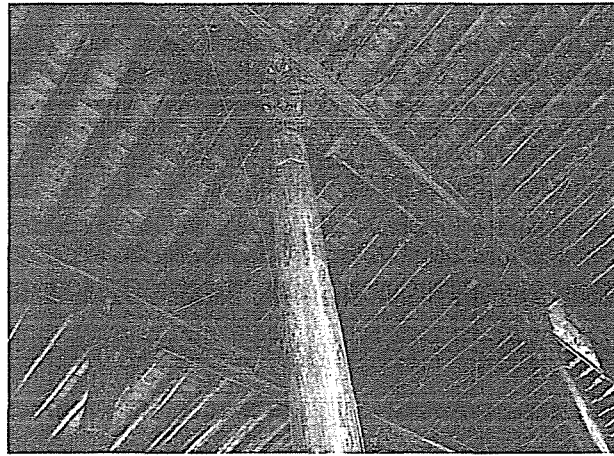
Taç kapıdan sonra karşımıza çıkan bu ikinci kapıya çinili kapı da denir. Kapıdan ziyade bir iç geçit mahiyetindedir. Bu şekilde anıtsal görünümlü mozaik çinilerle kaplı ikinci bir kapı şeklinde yapılmış başka bir yapıya rastlanmamıştır. Kapı, bu özelliğiyle Türk çinicilik sanatının nadide örneklerindedir.

Kapının üstünde caminin yapılış tarihini belgeleyen tek satırlık ikinci bir kitabe dikkat çeker. 0,38 x 2,20 m ölçüsündeki Selçuklu sülüsü ile yazılmış kitabenin harfleri patlıcan moru çinilerle, zemini ise alçı üzerine firuze renkli rumi çinilerle kaplıdır. Taç kapıda yer alan birinci kitabedeki H. 696-M. 1296 yılı, camii inşasının başlangıç tarihini, çinili kapıdaki bu ikincikitabedeki H. 699-M. 1299 ise caminin bitiriliş tarihini göstermektedir. Buna göre caminin yapımı üç yıl sürmüştür.

Direkler ve tavan örtüsü

Eşrefoğlu Camii'nin mihrap önü kubbesi dışında kalan tavan örtüsü duvarlarla desteklenmiştir. İçte kuzey-güney doğrultusunda, altı sıradan oluşan ve üçü Osmanlı döneminde ilave edilmiş 42 direkle son cemaat mahallindeki birbirine bitişik beş çift direğine taşınmıştır. Direk köşeleri üstten pahlanmış, profilli silmelerle daireye dönüştürülmüş, kare planlı taş kaidelere oturtulmuştur. Toplamda 70 cm yükseklikteki kaidelerin 40 cm'si zemin altında temele doğru inerken, 30 cm'si zemin üstündedir.

Tamamı sedir ağacından olan 42 adet direğin 22 tanesi sekizgen, 1 tanesi ongen, 19 tanesi ise yuvarlak gövdelidir ve dizilişleri karışıktır. Zeminden tavan kaplamasına kadar caminin yüksekliği 8,50 m iken, direklerin yüksekliği 7,50 m, çapları ise 0,40 m ile 0,45 m arasında değişmektedir.

d. Çatı sistemi

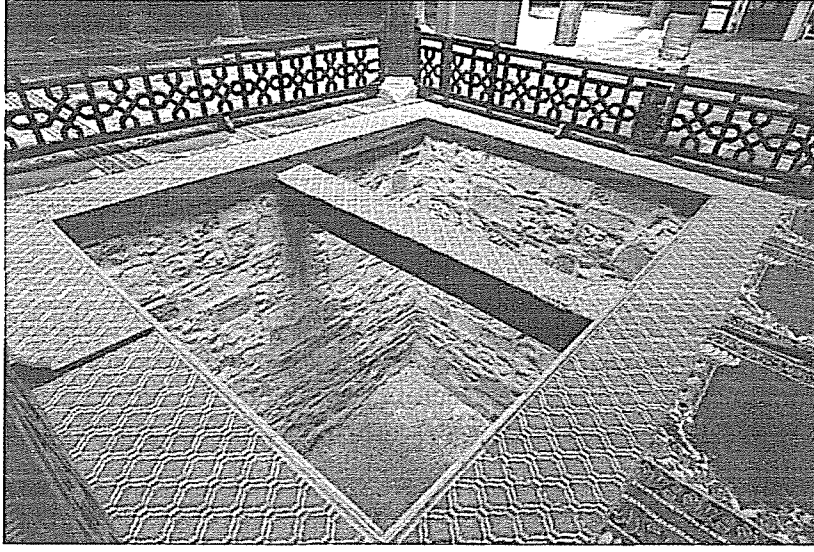
Orijinalinde düz toprak damla örtülü olarak inşa edilen caminin mihrap önü kubbesi, orta sahn, karlık üstü ve bey mahfili üstü daha yüksek yapılmış; ancak dama biriken kar ve yağmur sularının cami içine akması nedeniyle 1941 yılında çatı sistemine geçilmiş ve cami üstü kiremitlenmiştir¹³. Daha sonra kiremit çatı da yetersiz kaldığından, 1956 yılında çatı tamamen bakırla kaplanmıştır. 1978'de bu bakır kaplama yenilenmiş, 2004 yılında ise bakır kaplama da sökülerek çatı bütünüyle kurşunla örtülmüştür. Son kaplamada 50 ton kurşun kullanılmıştır.

[13] İ.Unutulmaz, "Beşehir'de Ahşap Direkli Eşrefoğlu Süleyman Bey Camisi", Tarih ve Toplum Dergisi, S:47 (1987), s.34; B. Eyüboğlu, Düünden Bugüne Beşehir, Beşehir, 1979, s.47.

e. Kar deposu (Sembolik iç avlu):

Ana mekânın tam ortasında yer alan bu boşluk hakkında üç görüş vardır.

Birinci Görüş: Burası Selçuklu geleneğinde süregelen dış avlu yerine, yapı içerisinde yer alan sembolik bir avludur¹⁴.

İkinci Görüş: Burası su ihtiyacı için doldurulan bir sarnıç olarak düşünülmüştür. Ancak bu görüş ihtimal dâhilinde değildir. Çünkü Beyşehir gölüne 100 m mesafede bulunan camide böyle bir ihtiyaçtan söz edilemez¹⁵.

Üçüncü Görüş: Cami ortasındaki bu boşluk bir kar deposudur¹⁶.

Bu üçüncü görüş hakkında somut bir bilgiye ulaşamadık. Ancak orman mühendisleri ile görüşmelerimiz neticesinde şöyle bir kanaate ulaştık. Bilindiği kadarıyla cami inşasında kullanılan sedir ağaçları Torosların uzantısı olan Anamas dağı ormanlarından kesilmiştir. Kesilen bu sedir ağaçları 5-6 ay ya da daha fazla bir süre Beyşehir Gölü'nde ıslatılmış ve sonra hayvan gübresine yatırılmak suretiyle fırınlanmıştır. Fırınlanan bu sedir ağaçlarının belli bir nem ve rutubete ihtiyacı olduğu düşünülmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi 1941 yılına kadar

[14] B. Alperen, A.g.e., s.93; Y. Erdemir, A.g.e., s.64.

[15] İ. Unutulmaz, A.g.m., s.34.

[16] B. Alperen, A.g.e., s.93.

{ Eşrefoğulları Beyliği }

caminin üzeri toprak dam şeklindedir¹⁷. Halk arasındaki rivayetlere göre bu yıla kadar dama biriken kar, karlık diye tabir edilen boşluğun üzerindeki aydınlık fenerinin olduğu kısımdan bu boşluğa kürünürmüş. Üstten yarım m boşluk kalıncaya kadar basılarak depo edilen karın üstü hasır serilmek suretiyle samanla doldurulur, böylece hem caminin aşırı derecede soğuk olması önlenir hem de karın erimeden yaza kadar muhafaza edilmesi sağlanırmış. Ayda birkaç defa yatsı namazından sonra bu hasır yarıya kadar açılarak karın yavaş yavaş erimesi sağlanır, böylece ağaçların nemlenmesine imkân tanınırmış. 1941 yılında caminin üstü kiremitlendikten sonra kuyuya kar kürüme işi yapılamadığından yaklaşık 10 yıl kışın buz tutan Beyşehir gölünden kağnılarla yahut sırtlarında buz kütleleri getirerek insanlar camideki karlığı doldururlarmış. Ayrıca burada yaz aylarına kadar muhafaza edilen kar ya da buz, klima görevi görürken, tarlada, bahçede çalışan vatandaşların da soğuk su ihtiyacı karşılanırmış.

Biz bunlardan “yapı içerisinde yer alan sembolik bir avlu” şeklindeki birinci görüşün doğru olduğunu kabul ediyoruz. Ancak daha sonra buraya yüzyıllar boyunca kar doldurulması ve camideki sütun ve kirişlerin bozulmadan günümüze kadar ayakta kalabilmiş olması da göstermektedir ki bu, boşluğa depo edilen kar sayesinde olmuştur. Zaten 1941 yılından beri kar depo edilmediğinden ağaçlarda yer yer kuruma ve çatlama meydana gelmiştir. Bundan dolayı Eşrefoğlu Camii’ne iklimlendirme sistemi kurulması hususunda tarafımızdan 20.11.2009 tarihli bir dilekçe ile Beyşehir Orman İşletmesi Müdürlüğüne müracaat edilmiş, Orman İşletmesi Müdürlüğümüz tarafından ise Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesine bir yazı gönderilmek suretiyle konunun bilimsel araştırmasının yapılarak rapor edilmesi istenmiştir. Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesinden altı kişilik bir heyet 16.10.2010 tarihinde Eşrefoğlu Camii’ne gelerek incelemede bulunmuşlardır. 31.12.2010 tarihli istenen rapor hazırlanmış ve ilgili kurumlara gönderilmiştir.

f. Bey mahfili:

Harimin güney-batı köşesinde bulunan dikdörtgen planlı bey mahfili enine bir, boyuna iki sahnalık alan üzerine kurulmuştur. Yerden 3,95 m yükseklikteki mahfili, kuzey-güney yönünde yerleştirilen 0,35 m çapında, 2,80 m boyunda mukarnas başlıklı iki ahşap sütun ve bu sütunların üstünde bir ana kiriş ve onun da üstünde bir ucu batı duvarına basan 18 adet tali kirişler taşımaktadır.

[17] İ. Unutulmaz, A.g.m., s.34.

Ana kirişin yan yüzleri kalemşi süslemeli tahta levhalarla kaplanmıştır. Alt yüzü ise kıvrımlı dal ve rumi süslemeli tahtalarla şekillendirilip çivilerle kirişe tutturulmuştur.

Mahfil, üçü batı duvarına üçü de kible duvarına açılan altı pencere ile aydınlatılmaktadır. Tavanı ise camii tavanından 1,80 m daha yüksek tutulan mahfil, biri kible duvarına bitişik, ikisi alttaki direklerin hizasında yükselen üç desteğe taşınmıştır. Bu desteklere, çevreleri ve araları ince tahta levhalarla kaplanarak "Bursa kemeri" şekli verilmiştir. Kemerlerin alt ve yan yüzleri ile desteklerde orijinal kalabilen ancak çok yıpranmış nakış izleri, 2003-2005 yılları arasındaki restütasyonda üzerlerinden gidilerek kaybolmadan kurtarılmıştır. Duvarlarının eskiden çinili tuğla ile kaplı olduğu bilinse de¹⁸ söz konusu bu çinilerden bugün hiçbir iz kalmamıştır.

g. Müezzin Mahfili:

Yerden yüksekliği 2,35 m, kenar uzunlukları 5,45 m olan müezzin mahfili kare bir alana oturmuştur. Mihrap önü kubbesi ile karlık arasındaki dört sütun arasına kurulan mahfil, kirişlerle, köşelerde orta sahinin kible yönündeki dört direğe, aralarda ise tali desteklerle taşınmıştır. Etrafını çeviren 0,58 m yükseklikteki korkuluklar "ajur" tekniğiyle işlenmiş¹⁹ taşıyıcı kirişlerin alt ve yan yüzleri ise bitkisel motiflerle süslenmiştir.

[18] Y. Akyurt, A.g.m., s.117; İ.Efe, A.g.e., s.85

[19] Y. Erdemir, A.g.e., s.118.

(Esfereođulu(ları Beyliği)

Ana mekâna Osmanlı döneminde ilave edildiği mahfilin ön yüzündeki üç beyitlik kitabeden anlaşılmaktadır. Seyyid Muharrem adında bir hattatın yazmış olduğu bu kitabede her beytin birinci mısraının başına dua mahiyetinde “saadet olsun” anlamında (مبارك باد) ikincisine de yine dua mahiyetinde “mübarek olsun” anlamında (سعادت باد) diye yazılmış, ilki üç, ikincisi dört kez tekrarlanmıştır. Yan yana dizilerek bir satırdan meydana gelen farsça kitabenin metni ve Türkçesi şöyledir:

	Farsça metni	Okunuđu	Bugünkü Türkçe karşılığı
1	مصطفى بك كه صاحب الخيرات	Mustafa Bey ki sâhibü'l-hayrât	Hayır sahibi Mustafa Bey'dir
2	پدریدر وزیر سلطانی	Pederîdür vezir-i sultânî	Pederî, Sultanın veziridir.
3	جامع ایچره ماه محرمده	Câmi içre mâh-i Muharrem'de	Cami içine Muharrem'de yapıldı
4	ایلدی بر مقام نورنی	Eyledi bir makâm-ı nûrânî	Nurlu bir makam yaptı
5	کوریک دخی بن دیم تاریخ	Görücek dahi ben dedim tarih	Görünce şöyle bir tarih söyledim
6	نه کزل محفل اتدی لرانی	Ne güzel mahfil ettiler anı	Burayı ne güzel mahfil yaptılar
7	کتبه الفقیر السید محرم	Ketebehü Es-Seyyid Muharrem	Bu kitabeyi yazan Seyyid Muharem'dir.

Kitabenin son mısraındaki “ne güzel mahfil ettiler anı” ifadesi ebce hesabına vurulunca H. 979 / M. 1571 yılı çıkar²⁰.

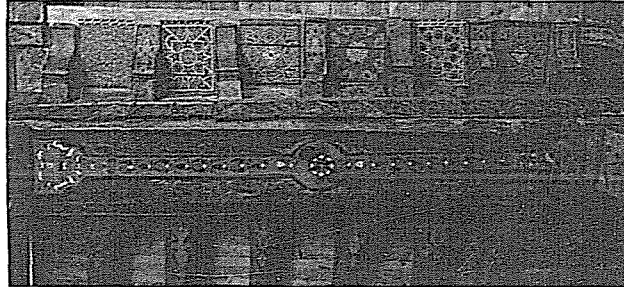
Kitabedeki tarihe göre, müezzin mahfilinin yapılışı II. Selim’in hükümdarlığı zamanına rastlar. Sahibü’l-hayrat Mustafa Bey, tahminlere göre H. 696 / M. 1561 yılında ölen ve caminin kuzey doğu köşesindeki üstü açık türbede medfun ve ismi tespit edilemeyen bir zatın oğludur²¹. Üstüne seyyar merdivenle çıkılan mahfil, yaklaşık 20 yıldır kullanılmamaktadır.

h. Ahşap Üzerine Yapılmış Boyalı Tezyinat:

Selçuklu döneminin süsleme tekniği hakkında önemli bilgiler veren XIII. yüzyılın en zengin ve orijinal boyalı tezyinatı Eşrefoğlu Camii’nde görülür. Renk ve kompozisyon itibariyle bu tarz tezyinatın en gelişmiş örneğidir.

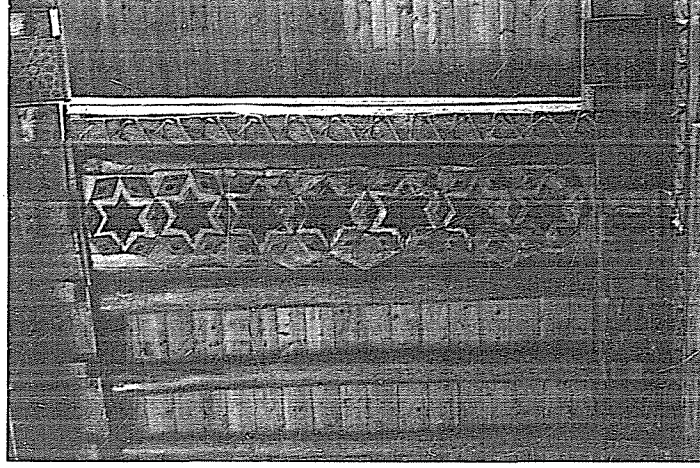
Camideki en yoğun kalemişi süslemeleri orta sahinin konsol aralarında. Sütun başlıklarındaki mukarnaslarda, ana kirişleri kapatan tahta levhalarda, tali kirişlerin uçlarına çakılmış lambirkenlerin yüzeylerinde, bey mahfili ve müezzin mahfilinde de kalemişi süslemeler görülür.

Sütun başlıklarındaki mukarnas parçaları kırmızı çizgilerle sınırlanmış, bunların içlerine ince birer siyah çizgi daha çekilmiştir. Sade bırakılan hücrelerin içleri genellikle tek renktedir ve koyu kırmızıya boyanmıştır. Sade olmayan hücrelerde ise mavi zemin üstüne krem renkli palmet ve rumi yapraklar çizilmiştir. Bütün sütun başlıklarında uygulama aynı olmakla birlikte motiflerde yer yer farklılıklar söz konusudur. Konsol aralarındaki motifler aynı olmayıp değişik kompozisyonlar hâlinde sıralanırken en fazla kullanılan motif, geometrik geçmeli, çoğunlukla merkezde uzanan çok kollu (8,10,12) yıldızlardır. Bu motiflerdeki hâkim renk kırmızıdır. Nadir de olsa 4 yahut 24 kollu yıldız motiflere de rastlanır.

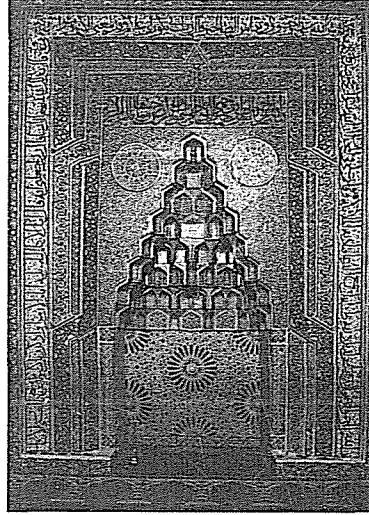
[20] İ.H. Konyalı, A.g.e., s.228.

[21] İ.H. Konyalı, A.y.

1. Mihrap:

Eşrefoğlu Camii'nin mihrabı XIII. yüzyılın en başarılı mozaik çinili mihraplarından biridir. Üslup bakımından Konya mihraplarına bağlanır ve Selçuklu mihrapları ile yarışabilecek seviyededir²². Kütlesi kible duvarından 0,50 m dışarı doğru çıkıntı yapan ve tamamı mozaik çini ile kaplı olan bu mihrabın kenar çerçevesiyle birlikte genişliği 4,58 m, yüksekliği 6,17 m'dir. Dikdörtgen şeklindeki mihrap nişinin genişliği ise 2,01 m, derinliği ise 1,45 m'dir.

[22] İ. Unutulmaz, A.g.m., s.34; Ş. Yetkin, Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişimi, İstanbul, 1986, s.126.

Kavsarası, aşağıdan yukarı doğru kademeli olarak daralan sekiz mukarnas sırası ile doldurulurken öğelerinin çoğunluğu, birbirinden farklı geometrik süslemelerle, bir kısmı da rumî motiflerle bezelidir²³. Kavsaranın üçgenimsi yan yüzeyleri, girift üç kollu çarkifeleklerden meydana gelir. Üst köşelerinde ise yüzeyden 2 cm dışa çıkıntılı, içleri yine girift rumîlerle örgülü birer yuvarlak rozet bulunur.

Kavsaranın hemen üstüne ise 40 cm genişlik ve 2,43 m uzunlukta tek satırlık bir kitabe yer alır. Zemini firuze, yazıları patlıcan moru renginde olan çinilerden oluşan kitabede En'am suresinin 79. ayeti yazılıdır.

Mihrabın etrafı beş adet bordürle çevrilidir. Bunlardan en dışta kalanı, mor çinilerden sekizgen yıldızların oluşturduğu geometrik bordürdür. Ara boşluklar firuze renkli çinilerle doldurulmuş, yıldızların içleri ayrıca başka yıldızlarla süslüdür. Bu bordür, mihrabın etrafını komple dolanarak zeminde bir çerçeve yapıp nişin içine dönmektedir. Diğer bordürler zeminde bir set oluşturmakta, aynı zamanda mihrabın oturtmalığını meydana getirerek bu bordür üzerinde yükselmektedir. İkinci bordür ise 0,32 m genişlikte olup kitabe bordürü şeklindedir. Alçı zemin üzerine bordürün sağ alt kısmından başlayan ve mor renkli çinilerle yazılmış olan kitabede Âl-i İmran suresinin 38. - 41. ayetleri yer almaktadır. Yazı çerçeveyi dolanarak sol alt kısımda son bulmaktadır. Yazı dışında kalan boşluklara ise bitkisel motifi firuze renkli çiniler kesilerek alçı zemine kakılmıştır.

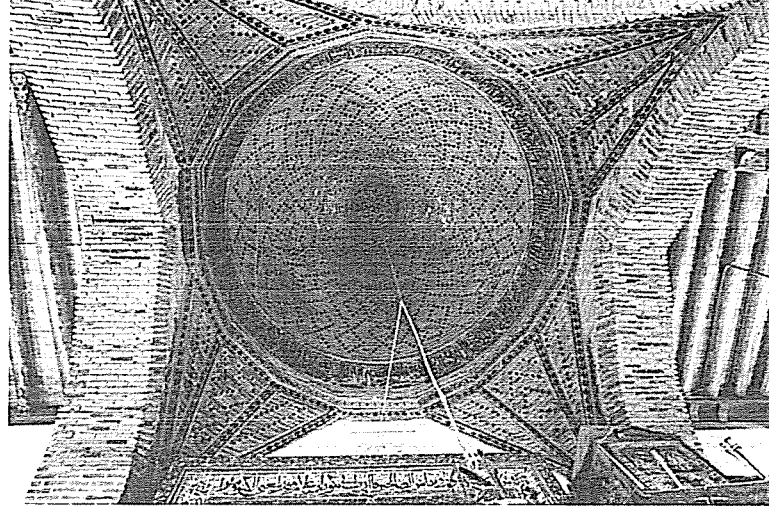
i. Mihrap Önü Kubbesi:

Dıştan piramit bir külahla örtülü 5,75 m çapındaki kubbeyi, ikisi mihrap duvarına bitişik ikisi ön tarafta serbest olmak üzere dört kargir²⁴ ayağa oturan sivri kemerler taşımaktadır. Tuğlalarla örülü kemerlerden kubbeye geçiş, yine tuğlalarla örtülü üçlü üçgenler şeklindeki pandantiflerle²⁵ sağlanmıştır. Bu üçgenleri birbirinden firuze mavisi üstüne mor çini bezemeli rumîli şeritler ayırır.

[23] Ş. Yetkin, A.g.e., s.126; Y. Erdemir, A.g.e., s.44.

[24] Kargir: Tahtadan başka (taş, çimento, mermer, tuğla) gibi yapı elemanlarına denir.

[25] Pandantif: (Aslan göğsü), Kible içi geçiş elemanıdır. Üçgene benzer.

Kubbe eteğinin 0,50 m genişliğindeki kuşağına firuze üstüne yazıları patlıcan moru çinilerden oluşan Bakara suresinin 255 ve 256. ayetleri hâk edilmiştir.

Kubbe tuğlalarında renksiz ve şeffaf sır kullanılmıştır. Tuğlaların örgü aralarına tuğla yüksekliğinin yarısı kadar derz konmuş, firuze renkli çini levhacıklarla doldurulmuştur. Yan aralarda daha geniş olan boşluklara patlıcan moru renkli kare çiniler yerleştirilmiş, etrafları ise ince firuze çinilerle kuşatılmıştır. Tepedeki yuvarlak madalyona kadar olan kavisli geniş yüzey, mozaik çini levhacıklarının zikzaklı uzantıları sayesinde baklava dilimi şeklinde kompoze edilmiştir²⁶. Kubbenin tepe ortasında beş kollu bir yıldızdan oluşan madalyon tespit edilmiş, kolların arasındaki boşluklara kûfi stilde Hz. Peygamber ve dört halifenin isimleri yazılmıştır²⁷.

Zemin çinileri firuze, yıldız ve yazılar patlıcan moru rengindedir. Maksure kubbesi yıkılma tehlikesi ile karşı karşıya olduğundan 1900'lü yıllarda etrafına yardımcı ağaçtan direk, gergi ve payantlar konulmuştur²⁸. Az bir kısmı daha önce dökülmüş olan kubbe çinileri 2004 yılındaki restorasyonda tamir edilmiştir. Dikkat edildiği zaman mihraptaki tamir görmüş yerler gibi burası da boyanarak çiniye benzetilmiştir.

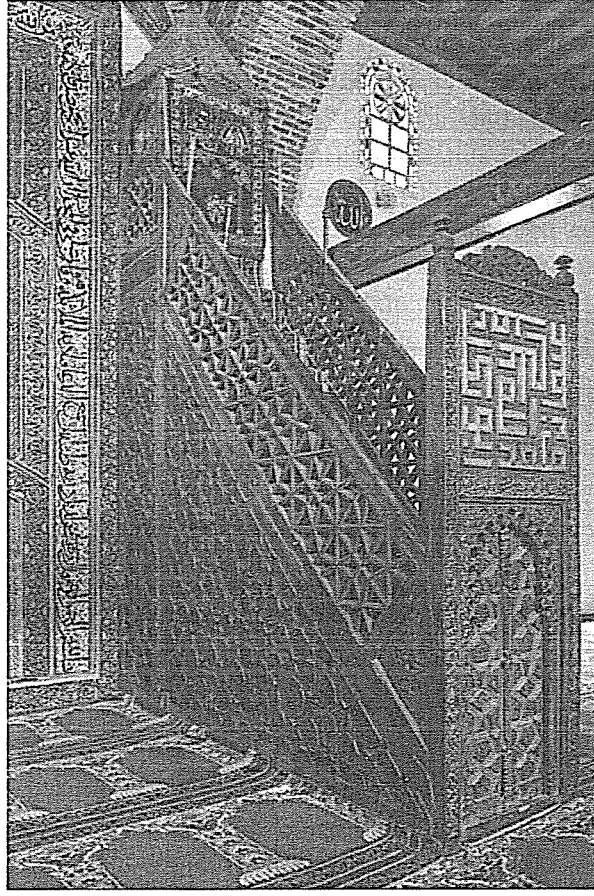
[26] Y. Erdemir, A.g.e., s.60.

[27] İ.H. Konyalı, A.g.e., s.228.

[28] M. Akok, A.g.m., s.10,11.

k.Minber:

Eşrefoğlu Camii'nin minberi, tamamı ceviz ağacından "küçükâri" tekniğiyle oymalı, çatmalı olarak yapılmış, binlerce yıldız ve geometrik parçalarında da kakma ve eğri kesim tekniği uygulanmıştır. İnanılmaz bir gösterişe sahip olan 4,02 m uzunluğundaki minberin, ön yüzey genişliği 1,02 m, yüksekliği 2,70 m, kubbe külâhının tepesine kadar olan yüksekliği ise 6,02 m'dir.

Yukarıda bahsedilen küçükâri tekniğinin en karakteristik özelliği; yapılan eserin tümüne küçük küçük işlenmiş ve oyulmuş ahşap parçalarının, çivi ve tutkal yapıştırıcılar kullanılmadan birbirine geçirilmek suretiyle meydana gelmesidir.

Dokuz basamakla çıkılan minberin ön cephesindeki 0,35 x 1,45 m ölçüsündeki çift kanatlı kapıda baklava dilimi, üçgen ve beşgen geometrik

(Eşrefoğulları Beyliği)

parçalar göze çarparken yüzeyleri rumi dal ve yapraklarla süslüdür. Sol kanattaki kapı binisinin ortasına bir gülbezek oyulmuş uçlarına ise kesik geometrik şekiller kondurulmuştur. Kapı açıklığının yanlarındaki sütuncelerin yüzeyleri balık pulları ile doldurulmuş, zar şekilli kaide ve başlıklar gülbezeklerle şekillendirilmiştir²⁹. Açıklığın yuvarlak kemeri on altı dilime ayrılmış ve her birinin içine palmetler kabartılmıştır. Kemerin köşe dolguları arasına, minberi yapan usta ismini yazarak âdeta imzasını atmıştır. Bu isim dikkatle bakıldığı zaman fark edilebilmektedir. Sağ köşede işçi ya da yapan anlamında عمل (amel-i), sol köşede ise عيسى (İsa) yazısı dikkati çekmektedir ki, “İsa'nın işidir”, “İsa yaptı” demektir.

Kemerin üstünde yer alan 0,11 x 0,80 ebatlı daha önce bahsettiğimiz kitabelerden biri yer almaktadır. Kitabe şöyledir:

امريانشاء المنير النضد الرفيع الامير العادل سليمان بن الاشرف الزميع

“Taht gibi yüce minberin yapılmasını adaletli emir Eşrefoğlu kahraman Süleyman emretti.”³⁰

Kitabe üstündeki 0,80 x 0,80 m'lik kare panonun koyu zemini üstüne açık renkli ağaçlarla mâkûlî hatlı Allah, Muhammed ve dört halifenin isimleri yazılıdır. Ancak erbabının okuyabildiği bu yazının anlaşılabilmesi için konuya açıklık getirmek maksadıyla şunlar söylenebilir: Panonun tam ortasındaki Allah lafzının elif harfi normal, lam ve he harfi yan çevrilip yukarı doğru yazılmıştır (Normalde ﷲ şeklinde yazılması gerekirken ﷲ şeklinde yazılmıştır.) Allah lafzının altındaki yazı Muhammed'dir, Ebu Bekir sol tarafa aşağıdan yukarıya doğru yazılırken en üstte yer alan yukarı doğru ters çevrilmiş yazı Ömer, Ömer ile Allah lafzı arasındaki yine ters çevrilmiş olanı Ali, sağ yan tarafta yukarıdan aşağı doğru yazılmış olanı ise Osman'dır.

m. İtikâf Mahalli:

Eşrefoğlu Camii'nin kible duvarının dört saf gerisinde, doğu ve batı duvarlarından başlayıp içeri doğru mihrap önü kubbesinin altına kadar üçer sahn genişliğince uzanan 1,40 m yükseklikteki ahşap parmaklıklarla ayrılmış olan bölüm itikâf mahallidir³¹.

Bir fıkıh terimi olan itikâf; bir mescitte ibadet niyeti ile ve belirli kurallara

[29] Y. Erdemir, A.g.e., s.46.

[30] İ.H. Konyalı, A.g.e., s.236.

[31] B. Eyüboğlu, A.g.e., s.46.

uyarak, sıradan davranışlardan uzak durmak suretiyle inzivaya çekilmek demektir³². İtikâf, Kur'an ve sünnetle sabittir. Kur'an'daki: "Siz mescitlerde itikâfta iken eşlerinize yaklaşmayın" (Bakara: 187) ayeti buna delil sayılmıştır. Hadis kaynağı olarak da Peygamber Efendimizin Mekke'den Medine'ye hicretinden sonra vefat edinceye kadar her yıl Ramazan ayının son on gününde itikâfa çekilmesi gösterilmiştir³³.

İtikâf, müekked bir sünnettir³⁴. İtikâfa girmek kişinin nefsinin terbiye etmede, yasaklardan korunmada etkili bir ibadettir. Peygamber Efendimizin "Kadir gecesini Ramazan ayının son on gününde arayınız" hadisi mucibince bu geceye rastlama imkânı ve ihtimalini de artırır. İtikâfa giren kişi on gün boyunca mescitte kalır, iftar ve sahur yemeklerini burada yer, içer ve istirahatini yine mescitte yapar. Vaktini boş laflar konuşmaktan uzak, namaz kılarak, Kur'an okuyarak, dua, zikir ve tefekkürle geçirirken dini bilgi ve kültürünü artıracak kitaplar okuyarak değerlendirir. Sadece zaruri ihtiyaçlarını giderebilmek için mescit dışına çıkabilir. Ancak ihtiyacını giderir gidermez itikâf mahalline geri dönmelidir. Keyfi işleri için dışarı çıkamaz, çıkarsa itikâf bozulur. Bu durum vacip itikâflar için geçerlidir³⁵.

Eşrefoğlu Camii'ndeki itikâf mahallinin yan sahnılardaki parmaklıklarının ortalarına 0,95 m eninde 1,90 m yüksekliğinde, tepe taşları sade olan "Bursa kemerli" birer kapı aralığı açılmıştır.

[32] L.Şentürk-S.Yazıcı, Diyanet İslâm İlmihali, C.1, D.İ.B. Yayınları, Ankara, 2006, s.404; T.D.V. İslâm Ansiklopedisi, C.23, s.457

[33] Buhari, "İtikâf", 3; Müslim, "Hayız", 6; "İtikâf", 5; "Savm", 80; T.D.V. İslâm Ansiklopedisi, C.23, s.457

[34] L. Şentürk-S.Yazıcı, Diyanet İslâm İlmihali, D.İ.B. Yayınları, Ankara, 2006, s.265.

[35] Diyanet İslâm İlmihali, s.265; T.D.V. İslâm Ansiklopedisi, C.23, s.458.

Mahaldeki bu kapı aralıkları itikâfa giren zatların zaruri ihtiyaçlarını daha rahat giderebilmeleri için tasarlanmış olmalıdır. Şöyle ki; ihtiyacını gidermek için dışarı çıkması icap eden kişi cami ortasından geçmeyip yan sahnelerdeki parmaklıklara açılan bu kapı aralıklarından geçerek duvar kenarlarından doğu ya da batı yönündeki tahliye kapılarından dışarı çıkabilmektedir.

n. Çilehane:

Bey mahfilinin alt kısmına denk gelen, zeminden 1,85 m derinlikte 3,05 m eninde ve toplamda 9,05 m boyunda peş peşe iki hücreden ibaret olan bölüm çilehane olarak tasarlanmıştır³⁶. Beş basamakla inilen çilehanenin ilk odası 4,95 m boyundadır. 3,55 m'lik ikinci odaya 1,35 m yüksekliğinde 0,65 m derinliğinde bir kapı aralığı ile geçit verilmiştir.

Çile, "kırk" anlamına gelen Farsça çihl (چهل) kelimesinden türetilmiştir. Bir tasavvuf terimi olan çile, nefsanî arzuların kurtularak ruh temizliğine ermek için girilen sıkı perhiz ve mahrumiyet dönemi anlamına gelmektedir. Bazı tarikatlarda çile yerine yine "kırk" anlamında "erbain" kelimesi de kullanılmıştır³⁷. Çile aynı zamanda halvet, uzlet ve inziva olarak da tabir edilir.

Çilehane ise; çile evi anlamına gelmektedir. Halvethane olarak da adlandırılır. Tasavvuf erbabının nefisi terbiye etmek maksadıyla çile

[36] İ.H. Konyalı, A.g.e., s.229.

[37] T.D.V. İslâm Ansiklopedisi, C.8, s.315.

doldurdıkları özel hücreye denir. Çoğunlukla tekkelerin karanlık ve rutubetli odaları kullanılırken, bazen dağ başlarında ve تنها yerlerdeki mağaraların da tercih edildiği olmuştur³⁸.

Tasavvuf kaynakları çile uygulamasının kaynağı olarak Hz. Musa'nın vahiy almak için kırk gece, kırk gündüz Tur dağında kalarak ibadet ettiği ile ilgili Âraf suresinin 142. ayetini delil gösterirler: "Musa'ya otuz gece süre belirledik, buna on gece daha kattık. Böylece Rabbi'nin belirlediği vakit kırk geceye tamamlandı."³⁹ Hz. Musa'nın kırk gün, kırk gece Tür'da kaldığı hakkındaki bilgi Ahd-i Atik'te de geçmektedir⁴⁰.

Çile ile ilgili hadis delili ise; Ebu Eyyüb el-Ensari'nin rivayetine göre; "Kırk günü Allah için ihlas ve samimiyetle geçiren kimsenin dili hikmet pınarlarıyla beslenir." şeklindedir.

Tarikatlara göre kısmi değişiklik gösterse de çile uygulaması genel hatlarıyla şöyledir:

Şeyh, dervişi çile odasına gusül abdestli olarak dua ile sokar, Fatıha okur, kapıyı kapatıp giderdi. Odada bir post yahut seccade, bir mütteke⁴¹ ve hücrenin rafında bir Kur'an-ı Kerim bulunurdu. Derviş, bu hücreden sadece gerekli olduğu zamanlarda (tuvalet, abdest, Cuma namazı gibi) çıkardı. Dışarıda kimseye bakmaz, kimseyle konuşmazdı. Yiyeceğini, içeceğini, belirli vakitte bir derviş getirip hücreye bırakır, selamdan başka bir kelam etmezdi. Geleneklere göre, çileye girene ilk gün kırk zeytin verilirdi. Bu her gün bir eksiltilek (39, 38, 37...) uygulanır, kırkıncı gün sadece bir zeytin vermek suretiyle son bulurdu. Yiyeceğin zeytin olması, Nûr suresinin 35. ayetinde de ifade edildiği gibi onun mübarek sayılmasından kaynaklanmaktaydı. Çileye giren kişiye yiyecek olarak genelde zeytin; ancak bazı yörelerde hurma yahut kuru üzüm verildiği de görülmekteydi.

Derviş çileden çıkınca kırk gün içindeki tefekkür ve rüyalarını şeyhine anlatırdı. Şayet şeyh, gerek görürse dervişi ikinci bir çileye sokardı. Birbiri ardınca üç çile çıkarana da olurdu. Derviş çileyi bitirip hücreden çıkınca

[38] T.D.V. İslâm Ansiklopedisi, C.8, s.315.

[39] Kur'an-ı Kerim Meali, Âraf: 142, D.İ.B. Yayınları, Ankara, 2006.

[40] T.D.V. İslâm Ansiklopedisi, C.8, s.315.

[41] Mütteke: Arapça, dayanılacak şey demektir. Tahta ve demirden yapılan mütteke çileye giren dervişlerin uyumamak için başlarını dayadıkları bir çeşit bastondur. Buna "muîn" de denir. Üst kısmı, alın dayanacak şekilde yapılmıştır. Uyumak icap edince yere yatılmaz, alın buraya dayanır ve oturma vaziyetinde uyunurdu. www.tasavvufalemi.com

{ Eşrefoğulları Beyliği }

şükür kurbanı kesilir, bu kurbanın et suyuyla hazırlanan tirit yemeği sunulur, diğer ihvan da onu tebrik ederdi. Günümüzde bu uygulama hemen hemen hiç kalmamış gibidir.

Çile yukarıdaki şekilde uygulandığı gibi değişik tarikatlarda farklı şekillerde de uygulanırdı. Mesela Mevlevi tarikatında süre 1001 gün olup mutfakta hizmetle geçirilirdi⁴².

Sonuç

Anadolu Beylikler döneminde, 13. Yüzyılın sonunda inşa edilen Eşrefoğlu külliyesinin çekirdeğini elbette ki camii teşkil eder. Yarım asra yakın kısa bir dönem de olsa parlak denilebilecek bir hüküm süren Eşrefoğlu Beyliği, ibadet için cami, ticaret için bedesten, temizlik için hamam ve daha sonra ilim tahsili için medreseden oluşan muhteşem bir külliye yaptırarak bugüne kadar unutulmamışlardır. Eşrefoğlu külliyesi mimari açıdan diğer beyliklere ve Osmanlı külliyelerine de örnek olmuştur. Eşrefoğlu Camii, Anadolu'daki düz çatılı ahşap camilerin en büyüğü, en görkemlisi ve en orijinali olup özellikleri bakımından tek olma hüviyetini kazanmıştır.

Unesco'nun geçici listesine alınmış olan Eşrefoğlu Camii, kalıcı listeye dahil edilebilmesi için çalışmalar devam ederken bu durumu Beyşehirli heyecanla beklemektedirler.

Kaynakça

- AKOK, M., "Konya Beyşehir'ndeki Eşrefoğlu Camii ve Türbesi", Türk Etnografya Dergisi, Sayı: 4, 1940.
- AKYURT, Y., "Beyşehir Kitabeleri ve Eşrefoğlu Camii ve Türbesi", Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi, Sayı: 4, 1940.
- ALPEREN, B., Beyşehir ve Tarihi, Konya, 2001.
- "Anadolu Uygarlıkları", Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi
- EFE, İ., Eşrefoğlu Camii ve Külliyesi, Konya 2012.
- ERDEMİR, Y., Beyşehir Eşrefoğlu Süleyman Bey Camii ve Külliyesi, Beyşehir 1999.
- ERDOĞRU, M.Akif, Osmanlı Yönetiminde Beyşehir Sancağı, İzmir, 1998.
- EYÜBOĞLU, B., Dünden Bugüne Beyşehir, Beyşehir 1979.
- KONYALI, İ.HAKKI, Abideleri ve Kitabeleriyle Beyşehir Tarihi, Erzurum, 1991.
- ÖNEY, G., "Anadolu Selçuklu Mimarisinde Antik Devir Malzemesi", Anadolu

[42] T.D.V. İslâm Ansiklopedisi, C.8, s. 316.

- (Anatolia), Sayı: XII, Ankara, 1970.
SARRE, F., Küçükasya Seyahati, 1895 yazı, (Çev. Dârâ Çolakoğlu), Pera Yayınları.
UNUTULMAZ, İ., "Beyşehir'de Ahşap Direkli Eşrefoğlu Süleyman Bey Camisi",
Tarih ve Toplum Dergisi, Sayı: 47, İstanbul, 1987.
YETKİN, Ş., Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişimi, İstanbul, 1986.
ŞENTÜRK, L.-YAZICI, S., Diyanet İslâm İlmihali, D.İ.B. Yayınları, Ankara 2006,
s. 265
T.D.V. İslâm Ansiklopedisi, C. 23
FOTOĞRAFLAR
Reha BİLİR
Seyit KONYALI
İzzet KERİBAR